

ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

Erasmus school of Economics

Bachelorscriptie Financial Accounting

IFRS 9 in de coronapandemie: de effecten op de kredietvoorzieningen

Naam student: Timothy Tan

Studentnummer: 494954

Begeleider: H.J. Bouwer

Tweede beoordelaar: M. van Dongen

Datum definitieve versie: 12-7-2021

Het geschrevene in deze scriptie is de opvatting van de auteur en niet noodzakelijk die van de begeleider, tweede beoordelaar, Erasmus School of Economics of Erasmus Universiteit Rotterdam.

Inhoudsopgave

Abstract.....	1
1 Introductie	2
2 Literatuuronderzoek	5
2.1 De nood voor IFRS 9	5
2.2 IAS 39	6
2.3 IFRS 9 en de Expected Loss model	8
2.4 De transitie van IAS 39 naar IFRS 9	11
2.5 Verwachtingen voor IFRS 9 in crisistijden	14
2.6 IFRS 9 & Covid-19	16
3 Hypothese ontwikkeling	17
4 Onderzoeksopzet	19
4.1 Selectie van de steekproef	19
4.2 Data	21
4.3 Methodiek	21
5 Empirische Resultaten	22
5.1 Kredietvoorzieningen	22
5.2 CET-1 ratio	26
5.3 Resultaat	27
6 Conclusie en discussie	28
6.1 Conclusie	28
7 Discussie en aanbeveling	30
Literatuurlijst.....	31
Appendix	35

Abstract

Deze scriptie kijkt naar de effecten van de coronapandemie op de Nederlandse bankensector. In deze scriptie wordt de volgende onderzoeksvraag beantwoord: *Wat is het gevolg van de coronapandemie op de kredietvoorzieningen in de Nederlandse bankensector?* Er wordt gekeken naar de geschiedenis van IAS 39 en hoe dit leidde tot de komst van IFRS 9. De rol van de standaard wordt bestudeerd binnen de literatuur in tijden van crisissen. We bestuderen de jaarrekeningen van de Nederlandse systeembanken en kijken naar de kredietvoorzieningen, resultaten en de CET-1 ratio's. We zien dat de kredietvoorzieningen zijn toegenomen door de coronapandemie en dat de winsten zijn gedaald. Echter zien we tegen de literatuur in dat de CET-1 ratio van de banken zijn gestegen. Dit mitigeerde de verslechtering van de kredietrisico's.

Keywords: IFRS 9, kredietvoorzieningen, CET-1 ratio, kredietrisico, Expected Loss Model

1 Introductie

Sinds maart 2020 zit Nederland in een lockdown. Dit heeft ertoe geleid dat enkele sectoren zijn gesloten en een beperkte inkomstenbron hebben. Vooral de horeca en de sportscholen worden in Nederland geraakt door de harde maatregelen die hiertegen zijn genomen. Uit de laatste coronacijfers van het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) blijkt dat de omzet van de horeca in 2020 gedaald is met 33,9 procent vergelijken met 2019. Ook de grootste sportschool in Nederland voelt de gevolgen van Covid-19. Uit het jaarverslag van 2020 heeft de Basic-Fit een recordverlies gedraaid van 125 miljoen euro. Daarnaast wordt ook de luchtvaartindustrie hard geraakt door de crisis. Het CBS liet zien dat de omzet gedurende 2020 met 76,6 procent is gedaald dan het jaar ervoor. De meeste bedrijven hebben een lening bij de bank. Zo blijkt uit onderzoek van het CBS dat de aflossing van de leningen wordt bemoeilijkt door de komst van de pandemie. De verwachting is dat enkele sectoren forse verliezen zullen lijden en dat de banken deze verliezen ook zullen merken.

Nederland zit momenteel in een economische crisis, maar niet in hetzelfde omvang als de kredietcrisis van 2007-2008. Sinds 2008 zijn er rondom de financiële regelgevingen vele toevoegingen en veranderingen gekomen om zo een soortgelijke crisis te voorkomen. Een van zo'n verandering is de invoering van IFRS 9 in 2018. Voorafgaand aan de invoering van IFRS 9, volgden de banken de standaard IAS 39. De banken gebruikten hiervoor de "Incurred-Loss Model" (ILM). Dit is een methode over hoe de kredietverliezen zou moeten worden opgenomen. Onder deze methode konden de banken een kredietverlies opnemen alleen wanneer deze heeft plaats gevonden. Deze methode is, zoals verwacht, kwetsbaar voor plotse onverwachte veranderingen. De kredietcrisis in 2008 openbaarde de zwakte van de ILM. In de jaren na de kredietcrisis heeft de International Accounting Standards Boards (IASB) stappen ondernomen om deze zwakte weg te werken. De IASB introduceerde een jaar na de kredietcrisis een plan voor een geheel nieuw standaard die IAS 39 zou moeten vervangen. Met dit plan is IFRS 9 geïntroduceerd. IFRS 9 maakt gebruik van een ander model voor kredietverliezen dan IAS 39, namelijk de "Expected Loss impairment Model" (ELM). Dit model zorgt ervoor dat banken een kredietverlies kunnen opnemen voordat dit verlies heeft plaatsgevonden. De banken kunnen als het ware een voorziening opnemen. Dit zou een tweede kredietcrisis, mocht dit nogmaals voorkomen, moeten voorkomen.

De hoofdvraag die in deze onderzoek behandeld gaat worden is als volgt:

Wat is het gevolg van de coronapandemie op de kredietvoorzieningen in de Nederlandse bankensector?

Om de hoofdvraag te beantwoorden en ondersteunen zijn er enkele deelvragen.

Ten eerste wordt in dit onderzoek de geschiedenis van de kredietvoorzieningen onderzocht. Hierbij wordt onder andere gekeken naar de situatie dat bij de kredietcrisis van kracht was en welke veranderingen IFRS heeft geïmplementeerd. Bij de eerste deelvraag wordt specifiek gekeken naar IAS 39 en hoe destijds een kredietverlies werd opgenomen. De eerste deelvraag luidt als volgt:

1. Hoe werden kredietverliezen opgenomen onder IAS 39 en hoe leidde dit tot de komst van IFRS 9?

Het is ook van belang om te kijken wat IFRS 9 precies inhoudt, met name de ELM. Dit is cruciaal om goed te begrijpen zodat inzicht verkregen wordt in hoer het proces van macro-economische trend of externe factor leidt tot een kredietverlies en de voorwaarden om deze verliezen op te kunnen nemen. De tweede deelvraag luidt als volgt:

2. Hoe treedt IFRS 9 in werking in de bankensector, met name de implementatie van ELM en welke veranderingen zijn terug te zien in het jaarverslag?

Door het coronavirus is de economie veranderd. Om de centrale vraagstelling verder te ondersteunen verdiept dit onderzoek zich in de financiële gevolgen van het coronavirus op de banken. Hierbij wordt onderzocht of de winstgevendheid en kapitaalratio's van de banken worden aangetast. De vierde deelvraag luidt:

3. Wat zijn de financiële gevolgen van het coronavirus voor het CET-1 ratio, kredietvoorzieningen en de resultaten van de banken en welke invloeden hebben dit op het kredietrisico?

In de wetenschappelijke literatuur is momenteel weinig onderzoek gedaan naar de gevolgen van Covid-19 op de IFRS-standaarden. Dit komt omdat de pandemie een recent fenomeen is. Verder wil deze paper bijdragen aan de wetenschappelijke literatuur door onderzoek te doen naar de ELM in tijden van crisis. In het bijzonder onderzoekt deze scriptie de gevolgen van de IFRS 9 tijdens een pandemie. De gevolgen van een crisis op een nieuwe standaard die deze crisis moet verhelpen is niet eerder onderzocht. Dit onderzoek wil hier een start maken. Dit

onderzoek zal bijdragen aan de maatschappelijke relevantie door onderzoek te doen naar de banken met betrekking tot het implementeren van IFRS 9. De verwachting is dat er een significante toename is van een kredietvoorziening waardoor zowel ondernemingen en huishoudens de gevolgen van een eventuele kredietcrisis minimaal zullen zijn. Voor belanghebbenden van de banken weerspiegelt dit onderzoek ook of de regelgeving zijn nageleefd waardoor banken geen excessieve risico's nemen zonder deze juist te kunnen verantwoorden.

2 Literatuuronderzoek

Binnen het literatuuronderzoek wordt gekeken welke onderzoeken voorheen zijn gedaan waarom IFRS 9 nodig was. Ook wordt er gekeken naar de IFRS 9 en de bijzondere waardevermindering. Verder wordt er in de literatuur gekeken naar IFRS 9 in crisistijden.

2.1 De nood voor IFRS 9

Bikker en Metzmakers (2002) waarschuwen jaren voor de kredietcrisis van 2008 al dat een procyclische standaard kan leiden tot een kredietrantsoenering. Jaffee (1990) beargumenteert dat er sprake is van kredietrantsoenering wanneer de vraag het aanbod van kredieten overstijgt. Voor Keynesiaanse economen is dit één van de belangrijkste voorbeelden van marktfalen. In het geval van kredietrantsoenering kan een bank minder snel een lening uitgeven en vergroot dit de kans op een kredietcrisis. Om dit te voorkomen zijn er zogeheten Basel akkoorden gemaakt tussen banken en toezichthouders. Het eerste Basel akkoord vond plaats na de Latijns-Amerikaanse schuldencrisis in 1982. Het Basel comité uitte haar bezorgdheid over de het verslechterde kapitaalratio's van de belangrijkste internationale banken in een tijd van toenemende internationale risico's (Balthazar, 2006). Dit leidde tot het eerste Basel akkoord, een reeks internationale bankregelgeving met als doel de minimale kapitaalvereisten van financiële instellingen te waarborgen om eventuele kredietrisico's tot een minimum te beperken.

Om het Basel akkoord te versterken kwam in 2004 het tweede Basel akkoord. Het Basel 2 akkoord bestaat uit drie pijlers waarmee banken en toezichthouders de verschillende risico's waarmee banken worden geconfronteerd, goed kunnen inschatten. Ten eerste worden er kapitaalvereisten gesteld, welke afhankelijk zijn van de risico's waarmee banken worden geconfronteerd. Ten tweede worden er eisen gesteld aan de solvabiliteit van de bank. Ten derde geeft de pijler richtlijnen aan de bank in hoe ze de gelopen risico's moeten rapporteren en het kapitaal dat de bank aanhoudt om deze risico af te dekken. Bikker en Metzmakers bekritisieren het Basel 2 akkoord tussen Europese centrale banken dat richtlijnen geeft voor financiële instellingen. Bikker en Metzmakers (2002) beweren dat een procyclisch effect ontstaat vanwege het akkoord. Als er sprake is van hoogconjunctuur wordt in het algemeen de kans op wanbetalingen kleiner. Banken verlagen logischerwijs hun voorzieningen tijdens hoogconjunctuur, omdat het kredietrisico kleiner is. In tijden van laagconjunctuur gebeurt het

omgekeerde (Laeven, 2003). Moosa (2014) is het met de kritiek op het Basel 2 akkoord en beweert eveneens dat de kredietcrisis de zwakheden van het tweede Basel akkoord aan het licht heeft gebracht en dat de crisis mede ontstaan is door het Basel akkoord.

2.2 IAS 39

Naast het Basel akkoord, geldt ook IAS 39 voor de Europese banken. Deze standaard bepaalt de classificering en waardering van de financiële instrumenten. Uit onderzoek van Taylor en Goodhart (2006) kan IAS 39 ook leiden tot procyclische effecten, doordat de waardering van de financiële activa hoger zijn in hoogconjunctuur dan laagconjunctuur. Camfferman (2015) argumenteert dat de ILM onder IAS 39 een van redenen zijn voor de kredietcrisis in 2008. "A little too late". Met name omdat de ILM leidde tot een overwaardering van de financiële activa doordat het strikte voorwaarden had wanneer de verliezen mochten worden opgenomen. Dit leidde tot vervanging van IAS 39. De Financial Stability Board (FSB) en G20 brachten in 2009 een advies uit voor toezichthouders en beleidsmakers om de rol van een kredietverliesvoorziening te heroverwegen. In het bijzonder om conjunctuureffecten te mitigeren. Het Basel akkoord gepaard met IAS 39 brachten teveel moeilijkheden in de economische wereld.

In de nasleep van de kredietcrisis in 2008 werd steeds meer kritiek geuit op de waardering tegen reële waarde van financiële instrumenten in overeenstemming met IAS 39. De precieze definitie van de term "reële waarde" kan niet worden gevonden in de framework van de IASB. Slechts twee keer komt de term binnen de framework voor (F.51 en F.100). De exacte definitie van de term wordt alleen gegeven binnen de individuele standaarden: "reële waarde is het bedrag waarover een actief kan worden verhandeld of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen goed geïnformeerde partijen (IAS 2.6). De reële waarde wordt omschreven als het bedrag dat zou kunnen worden overgedragen in een fictieve transactie tussen goed geïnformeerde, bereidwillige partijen onder normale marktomstandigheden. Daarom vormt de reële waarde een hypothetisch marktprijs onder theoretische omstandigheden (Hitz, 2005). In werkelijkheid is de waarderingmethode moeilijk toe te passen. Jarolim (2012) argumenteert dat niet alle activa op een actieve markt worden verhandeld en dat hierdoor de waarneembare marktprijzen buiten beschouwing zijn. Sommige critici beweren dat boekhouding tegen reële waarde de gevolgen van de kredietcrisis in 2008 heeft vergroot (Laux, 2010). De belangrijkste beweringen zijn dat reële

waarde boekhouden bijdraagt aan buitensporige “leverage” in periodes van hoogconjunctuur en leidt tot excessieve afschrijvingen in periodes van laagconjunctuur.

De grootste kritiek op IAS 39 is dat de verliezen te laat worden opgenomen. Vanwege de strenge eisen van IAS 39, konden banken deze verliezen pas opnemen wanneer er genoeg objectief bewijs was voor de verliezen of er moet grondige reden zijn dat de kans op default dichtbij of gelijk is aan 100% (Novotny-Farkas, 2016). Deze methode van het opnemen van verliezen werd ook veel bekritiseerd voor het verschuiven van de kredietverliezen totdat het te laat is (Hoogervorst, 2014)

Een andere kritiek was dat IAS 39 een achterwaartse en op regels-gebaseerde benadering was. De rapporterende entiteiten mochten bij het beoordelen van de kwaliteit van dergelijke risicovolle financiële activa alleen rekening houden met vroegere en huidige omstandigheden, zelfs wanneer het management beschikbare informatie heeft over waarschijnlijke toekomstige verliezen. Dit komt doordat het een aanzienlijk niveau van bestuurlijk oordeel – subjectiviteit – vereist dat in IAS 39 niet tevoorschijn kwam (Huian, 2012).

Binnen IAS 39 wordt gebruik gemaakt van het Incurred Loss Model (ILM). Kredietverliezen worden binnen dit model alleen opgenomen wanneer dit kredietverlies heeft plaatsgevonden op basis van historische gegevens. Meer specifiek worden verliezen alleen verantwoord indien objectief bewijs is voor een bijzondere waardevermindering als gevolg van één of meerdere gebeurtenissen die zich na initiële balansopname hebben plaatsgevonden. Verliezen die kunnen worden toegeschreven aan toekomstige gebeurtenissen mogen desondanks hun waarschijnlijkheid niet worden verantwoord.

2.3 IFRS 9 en de Expected Loss model

IFRS 9 introduceert een ander model dan ILM, namelijk het Expected Loss Model (ELM) om kredietverliezen te verantwoorden. Novotny-Farkas (2016) argumenteert dat het ELM toekomstige verwachte verliezen opneemt onder een kredietverliesvoorziening. De banken zijn verplicht om informatie op te nemen uit het verleden, heden, evenals de toekomst – met redelijke mate van zekerheid – bij het verklaren van het ELM. Verder elimineert IFRS 9 een zogeheten ‘trigger’ dat voorkomt in IAS 39 waarbij een kredietverlies mag worden opgenomen. Er hoeft nu geen objectief bewijs te zijn, zoals bedoeld in IAS 39, om een kredietvoorziening op te nemen. Verder onderverdeelt IFRS 9 het kredietrisico in drie stadia. Beerbaum (2015) onderbouwt deze stadia als volgt: Het eerste stadium omvat de initiële waardering van een financieel actief. Financiële activa die na opname niet significant zijn verslechterd of een laag kredietrisico behouden blijven in dit stadium. Van deze activa worden de jaarlijkse Expected Credit Losses (ECL) opgenomen in de winst- en verliesrekening. Het tweede stadium omvat financiële activa waarvan het kredietrisico significant is verslechterd sinds initiële waardering maar hiervoor nog geen objectief bewijs voor is om het om te zetten tot een kredietverliesvoorziening. Het derde stadium omvat financiële activa waarvan objectief bewijs is voor een bijzondere waardevermindering in het rapporteringsjaar. In stadium twee kunnen banken al een toekomstig kredietverlies opnemen, i.e. een kredietverliesvoorziening. Hierdoor kunnen kredietverliezen eerder worden opgenomen dan onder IAS 39.

Het verwachte kredietverlies omvat de contante waarde van alle financiële tekortkomingen gedurende de looptijd van een lening. Het verwachte verlies houdt het gewogen gemiddelde van het totale verlies over de resterende looptijd bij een default met als gewicht de kans dat zo een default plaats zal vinden in de komende twaalf maanden. De kredietverliezen moeten volgens het IASB op deze manier een genuanceerd beeld geven van de financiële positie van een bedrijf door zowel de kans dat er een verlies optreedt als de kans dat er geen verlies optreedt tot uitdrukking brengen (IAS PLUS, 2021).

In IFRS 9 kunnen drie stadia worden onderscheiden. Direct bij het uitgeven van een krediet wordt een krediet- verlies of voorziening opgenomen ter hoogte van het verwachte verlies in de eerste twaalf maanden van de looptijd van de lening. Dit is in overeenstemming met het

eerste stadium. Als op latere tijdstip blijkt dat het kredietrisico significant is toegenomen sinds initiële opname, zonder objectief bewijs, dient het verlies verhoogd te worden met de verwachte verliezen op basis van de gehele resterende looptijd. Dit is in overeenstemming met het tweede stadium. Wanneer er ook objectief bewijs is op voorhanden om het tweede stadium te ondersteunen dan dient het activum zich in het stadium 3 te bevinden (Grant Thornton, 2017).

Entiteiten dienen bij het bepalen van een verwacht kredietverlies de volgende zaken in overweging te nemen: het gewogen gemiddelde van mogelijke uitkomst, de tijdswaarde van geld en een redelijke gedragen informatie die beschikbaar is 'without undue cost or effort' (pwc, 2014). Het eerste punt moet ervoor zorgen dat de kredietverliezen een genuanceerd beeld geven van de financiële positie van een entiteit door zowel de kans dat er een verlies optreedt als de kans dat er geen verlies optreedt uit te drukken. Het tweede punt vereist dat de verwachte kredietverliezen worden verdisconteerd zodat in het jaarverslag de contante waarde wordt verantwoord. Het laatste punt specificeert met name dat entiteiten moeten kijken naar alle beschikbare relevante informatie van historische, huidige en toekomstige gebeurtenissen voor het bepalen van verwachte kredietverliezen. In IFRS 9 moeten entiteiten ook voorspellingen over toekomstige omstandigheden in overweging nemen bij het bepalen van kredietverliezen.

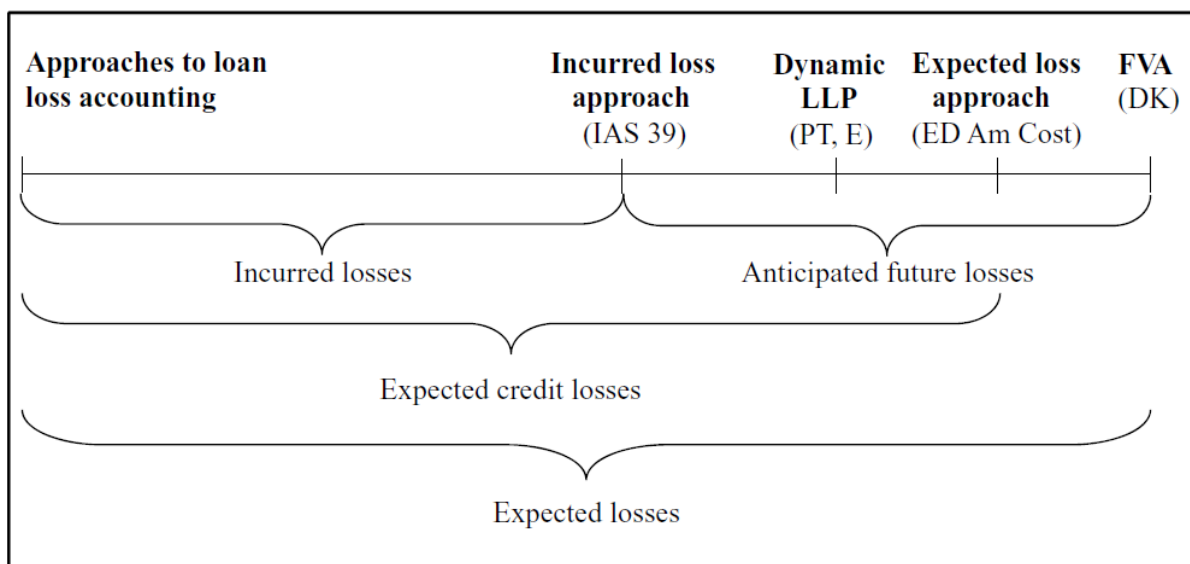

Figure 1. Kredietverliezen onder IAS 39 en IFRS 9. Bron: Gebhardt & Novotny-Farkas (2011, p.296)

Banken kennen naast de IFRS-standaarden ook andere regels, zoals de Basel akkoorden, waar zij zich aan moeten houden. Deze regels zijn onderverdeeld in drie pillaren (Novotny-Farkas, 2016). De eerste pilaar is het vereiste kapitaal dat een bank moet aanhouden. Novotny-Farkas (2016) verwacht dat bijzondere waardevermindering met de komst van IFRS 9 een impact hebben op de kapitaalvereisten van banken. IFRS 9 vereist dat banken 'point-in-times' schattingen hanteren. De voorzieningen voor bijzondere waardeverminderingen worden in het algemeen ondergewaardeerd gedurende normale economische omstandigheden. Deze pillaren zorgen voor een incentive dat banken minder snel moreel wangedrag tonen, i.e. het investeren in risicovolle financiële instrumenten. Op zijn beurt bevordert dit de financiële gezondheid van de bank.

Het tweede pilaar is de toezichthoudende beoordeling op de banken. De toezichthoudende beoordeling is met name relevant voor de verliesvoorzieningen op twee niveaus. Het eerste niveau betreft dat toezichthouders verantwoordelijk zijn voor het beoordelen of banken over passende risicobeheer praktijken beschikken. Het IFRS 9 benadering van het opnemen van de verwachte verliezen berust op gegevens die intern worden gegeneerd door de kredietrisicomodellen van de banken. De evaluatie en validatie van deze modellen zijn belangrijk voor de toezichthouder om een hoogwaardige en consistente toepassing van IFRS 9 regels te waarborgen. Het tweede niveau betreft dat toezichthouders moeten evalueren of er adequaat beleid is voor een vroege identificatie van zogeheten 'probleem activa' en of de daaruit blijkende gerapporteerde voorzieningen toereikend genoeg zijn.

De derde pilaar is marktdiscipline. Marktdiscipline kan worden gezien als een mechanisme waarmee marktdeelnemers het buitensporige risico's van banken controleren en disciplineren (Stephanou, 2010). Voor banken is de voorziening van kredietverliezen een belangrijke boekhoudkundige post dat een aanzienlijke impact heeft op de inkomsten en het wettelijk kapitaal van banken. Daarnaast beïnvloedt het ook direct het financieel verslag van de bank met betrekking tot de risico attributen van bepaalde leningen (Bushman & Williams, 2012).

2.4 De transitie van IAS 39 naar IFRS 9

Procycliteit was vanuit het oogpunt van financiële stabiliteit een ander belangrijk punt van aandacht dat in het kader van de kredietverliezenvoorzieningen werd aangepakt. Tijdens hoogconjunctuur zal het niveau van deze voorzieningen laag zijn, wat resulteert in buitensporige kredietverleningen en tegelijkertijd werden winsten, dividenduitkeringen en wettelijk kapitaal overgewaardeerd. Terwijl in tijden van laagconjunctuur de voorzieningen hoger zijn en zullen de winsten, dividenduitkeringen en wettelijk kapitaal onderwaardeerd zijn.

De komst van IFRS 9 en de daarbij behorende ELM heeft als doel een kredietverlies op te nemen voordat een financieel activum of instrument achterstallig wordt. Met de implementatie in 2018 wordt voor alle beurgenoteerde entiteiten die schuldachtige activa aanhouden verwacht dat het eigen vermogen afneemt vanwege de aanzienlijke toename van voorzieningen voor bijzondere waardevermindering (Sultanoğlu, 2018).

De nieuwe benadering in IFRS 9 zal naar verwachting enkele belangrijke financiële gevolgen hebben. Ten eerste, een meer nauwkeurig en transparantere rapportage van winst- en verliescijfers en de kwaliteit van de activa zullen het vertrouwen van investeerders in financiële rapportages vergroten (European Financial Reporting Advisory Group, 2015). Ten tweede, meer voorzichtigere en minder cyclische kredietverlening strategieën (ESRB, 2017). Het verstrekken van 12 maanden te verwachte verliezen in fase 1 zal de resulterende winsten verminderen en dus de uitkeringen van dividenden uit die hoge winsten doen minderen. Hierdoor zouden de banken meer kapitaal aanhouden, wat hen zou moeten beschermen en de excessieve kredietgroei op de financiële markt zou verminderen in tijden van laagconjunctuur. Dit betekent niet dat procycliteit zal verdwijnen. Procycliteit zal nog steeds bestaan, echter zou het bestaan als een natuurlijke vorm die van de economie wordt verwacht, aldus Novotny-Farkas (2016). De gecombineerde positieve effecten van alle voorgaande factoren zullen zorgen voor financiële stabiliteit die aanzienlijk werd verslechterd tijdens de kredietcrisis in 2008. (Beatty, 2011; Bushman Williams, 2015).

Aan de andere kant zorgt IFRS 9 voor grotere last voor de banken met betrekking tot de bijzondere waardeverminderingen. Deze last zal naar verwachting een directe impact hebben op het resultaat en kapitaaltoereikendheid van de banken. Er wordt verwacht dat de winst

van de banken lager zal zijn waardoor de aandacht van de investeerders en toezichhouders zal trekken in termen van dividenduitkeringen en kapitaaltoereikendheid. Dit is essentieel voor banken omdat de banken een basisniveau van kapitaaltoereikendheid moeten behouden om dividenden moeten uitkeren en niet gedwongen worden om acties te ondernemen zoals, het aantrekken van eigen vermogen, het verminderen van nieuwe leningen en het verkopen van activa (ESRB, 2017). Kapitaaltoereikendheid is voor de banken belangrijk omdat dit een maatstaf is voor het beschikbare kapitaal van een bank. Dit is in het algemeen te vergelijken als de solvabiliteit van de bank en wordt gebruikt om schuldeisers in ruime zin te beschermen en de stabiliteit en efficiëntie van het financiële systeem in de wereld te waarborgen. Er worden twee soorten kapitaal gemeten, tier-1 kapitaal (hierna: CET-1 ratio) en tier 2 kapitaal. In deze paper zal alleen de tier-1 kapitaal behandeld worden.

Ten eerste zal de winstdaling de CET1-ratio van de banken verlagen. De CET1-ratio is een belangrijke indicator voor de kapitaaltoereikendheid van de banken. De CET-1 is een maatstaf voor de solvabiliteit van een bank. Het meet de kapitaalsterkte van een bank. De ratio wordt gemeten door het kapitaal van een bank te vergelijken ten opzichte van haar activa. Omdat niet alle activa hetzelfde risico hebben, worden alleen de activa gewogen welke krediet- en marktrisico met zich meebrengen. Een lagere CET1-ratio zal ertoe leiden dat banken de impact van IFRS 9 opvangen ofwel door activa te verkopen ofwel het niveau van kredietverleningen te verlagen, welke op hun beurt een negatief effect zullen hebben op de economie (ESRB, 2017). Ten tweede zullen de verschuivingen van de eerste naar het tweede of derde stadium ervoor zorgen dat de volatiliteit van de winst of verlies tussen de periode vergroten vanwege de verschillende niveaus van bijzondere waardeverminderingen. Daarom wordt met name van de banken met een grote portefeuille aan leningen die in stadium twee of drie liggen verwacht dat zij hogere voorzieningen zullen rapporteren die de volatiliteit van de winst of verlies onmiddellijk beïnvloeden (KPMG, 2014). Met andere woorden, wanneer de economie van een normale naar een crisisperiode overgaat, zullen de banken plotseling reageren, op voorwaarde dat de verwachte kredietverliezen ook zullen stijgen wanneer de relevantie informatie hierover wordt verschaft. Dit kan leiden tot hoge kredietprijzen die gepaard gaan met een verlaging van de kredietverlening door banken (Gropp, 2019).

Er werden ook onderzoeken uitgevoerd door grote adviesbureaus zoals Deloitte (2016) bij 91 banken, PWC (2016) bij 41 banken en EY (2017) bij 29 banken om de effecten van IFRS 9 bij

banken in kaart te brengen. Uit het vragenonderzoek van Deloitte blijkt dat toename van de voorziening van bijzondere waardevermindering met de komst van IFRS 9 zal stijgen met 25%. De CET1-ratio zal dalen met 50 basispunten. Daarnaast is er een grotere volatiliteit in winst of verlies. PWC rapporteert op zijn beurt een te verwachte stijging van de voorzieningen van rond de 30%, terwijl EY een stijging verwachten van 15%.

	IAS 39	IFRS 9
Model	Incurred Loss-model	Expected Credit Loss-model
Wanneer wordt verlies erkend?	Wanneer er objectief bewijs is voor een bijzondere waardevermindering	Direct bij het ontstaan van het financieel activum en bij een significante stijging van het kredietrisico
Welke informatie wordt meegenomen bij het bepalen van verlies?	Historische gebeurtenissen Huidige gebeurtenissen	Historische gebeurtenissen Huidige gebeurtenissen Toekomstige gebeurtenissen
Hoeveel verlies wordt erkend?	Het opgelopen verlies	Stadium 1: Het verwachte verlies keer de kans op default in de komende 12 maanden Stadium 2 & 3: Het verwacht verlies keer de kans op default tijdens de resterende looptijd

Figure 2: Overzicht verschillen IAS 39 en IFRS 9 bij bijzondere waardevermindering. Bron: Grant Thornton

2.5 Verwachtingen voor IFRS 9 in crisistijden

In de wetenschap zijn er al een aantal onderzoeken uitgevoerd over hoe IAS 39 en IFRS 9 in de praktijk verschillen met de opname van de kredietvoorzieningen, specifiek in het geval van crisissen. Gebhardt (2016) onderzocht de bijzondere afschrijvingen van Griekse staatsobligaties onder IAS 39 en IFRS 9 in de Griekse schuldencrisis. In de case study wordt duidelijk gemaakt dat bijzondere waardevermindering onder IFRS 9 zullen resulteren in een eerdere opname van de verwachte kredietverliezen. IAS 39 verbiedt deze eerdere opname van de kredietverliezen. De resulterende waarderingen van de financiële activa tegen geamortiseerde kostprijs is niet consistent met de doelstelling om informatie te verschaffen die nuttig is voor gebruikers van de jaarrekening. In het bijzonder komt dit doordat IAS 39 niet de kredietverliezen verwacht na gebeurtenis.

Dit komt overeen met de literatuur. Zo argumenteert Krüger (2018) dat door de implementatie van IFRS 9 de verwachting van de gerealiseerde verliezen eerder wordt opgenomen door de toevoeging van ELM. Het model zou een instrument zijn van IFRS 9 om financiële stabiliteit te bieden. Huttenhuis en ter Hoeven (2017) argumenteren in hun onderzoek dat met de komst van IFRS 9 de kredietverliesvoorzieningen zullen toenemen omdat er verwacht wordt dat kredietverliezen eerder kunnen worden opgenomen. Dit argument wordt verder versterkt aan de hand van het onderzoek van Abad (2017). De resultaten van dit onderzoek blijkt dat er kwantitatieve verschillen zijn tussen de bijzondere waardevermindering onder IFRS 9 en die onder de alternatieve waarderingmethoden. Gemiddeld zijn de voorzieningen van de bijzondere waardevermindering groter van omvang onder IFRS 9.

IFRS 9 draagt bij aan de financiële stabiliteit welke bij IAS 39 tekort schoot. Het onderzoek van Novotny-Farkas (2016) weergeeft de verschillen tussen IAS 39 en IFRS 9. Hieruit komt naar voren dat IFRS 9 een aanzienlijk grotere informatie bevat die relevant is voor het identificeren van toekomstige kredietverliezen welke op zijn beurt leidt tot eerdere opname van een kredietverlies. IFRS 9 vereist daarnaast grotere kredietverliezenvoorzieningen, wat de opbouw van verliezen in periodes van hoogconjunctuur doet verminderen. Bovendien beperken eerdere en grotere kredietverliezenvoorzieningen de mogelijkheid om overdreven winsten in de vorm van dividenden of andere tantièmes. Door deze maatregel kan IFRS 9 het versterkende effect van de opgelopen verliezen vanwege de procycliteit verzachten en zorgen

over onvoldoende kapitaal tijdens een crisis verminderen. Bovendien zouden de eerdere rapportages van de verwachte kredietverliezen en uitgebreide toelichtingen in het jaarverslag de transparantie doen bevorderen en moeten leiden tot betere marktdiscipline. Verminderde zorgen over het tekort aan kapitaal in combinatie met een verbeterde marktdiscipline zullen de financiële stabiliteit waarschijnlijk verbeteren. IFRS 9 zorgt ook tot zekere hoogte voor een verbetering van het derde Basel akkoord. Een mogelijk belangrijk probleem van het IFRS 9-model voor bijzondere waardeverminderingen is dat de stapsgewijze opname van de kredietverliezen in stadia 1 en 2 zullen leiden tot een onderwaardering van de kredietverliezenvoorziening. De omvang van de onderwaardering is afhankelijk van hoe banken IFRS 9 toepassen en hoe snel banken de relevante informatie opnemen en de kredietverliezenvoorziening bijwerken. Als het management niet in staat of bereid is significante stijgingen van het kredietrisico tijdig te identificeren, zou de omschakeling van fase 1 naar fase 2 resulteren in een te late reactie, waardoor het opname van de kredietverliezen essentieel hetzelfde is onder IAS 39.

2.6 IFRS 9 & Covid-19

In recente literatuur zijn er een aantal onderzoeken verricht naar de effecten van IFRS 9 op de pandemie. Espinosa (2020) veronderstelt dat de kredietrisico's aanzienlijk zullen stijgen als gevolg van de pandemie. Hierdoor zullen de voorzieningen moeten stijgen, terwijl op hetzelfde moment de winsten en kapitaalratio's zullen dalen.

Neisen (2021) concludeert in zijn onderzoek dat implementatie van IFRS 9 in de pandemie zal leiden tot hogere kredietvoorzieningen vanwege de verslechtering van kredietrisico's. Abad (2020) ondersteunt dit argument en laat zien in zijn onderzoek dat IFRS 9 zelfs kan leiden tot meer procycliteit dan gewenst. Banken moeten met de komst van IFRS 9 zelf een schatting bouwen over toekomstige verliezen. Dit gebeurt doorgaans aan het begin van een laagconjunctuur en dit kan leiden tot hogere voorzieningen en een verslechtering van het resultaat. Dit draagt bij aan de procycliteit.

Ari (2020) verdiept zich verder in dit onderzoek en argumenteert dat de zogeheten 'non-performing loans' (NPL) – leningen waarvan de kans op default aanzienlijk groot is, of welke al in default situatie verkeren – zorgen voor problemen in de balans van de banken vanwege de waardeverminderingen, vermindering van de kredieten en ophoud van het economisch herstel (Aiyar, 2015). Aanhoudende hoge NPL-ratio's waren een punt van zorg in verschillende Europese landen na de kredietcrisis van 2008. De covid-19 pandemie kan een hernieuwde opkomst van het NPL-probleem veroorzaken. IFRS 9 zou deze probleem moeten verhelpen vanwege het prospectief karakter dat IFRS 9 beschikt. Hierdoor kunnen NPL tijdig worden opgenomen.

3 Hypothese ontwikkeling

In deze sectie worden de hypothesen ontwikkeld voor de beantwoording van de onderzoeksvraag. Hierbij wordt gekeken wat het financiële gevolg is van de coronapandemie op de kredietvoorzieningen in de Nederlandse bankensector.

In dit onderzoek is naar voren gekomen dat met de komst van IFRS 9 er op eerdere tijdstip een voorziening kunnen worden opgenomen wanneer hier aanleiding voor is. Novotny-Farkas (2016), PWC (2016), EY (2017), KPMG (2014) en Deloitte (2016) verwachten dat er niet alleen eerder een voorziening zal worden opgenomen met de komst van IFRS 9, maar dat ook met de implementatie van IFRS 9 dat de kredietvoorzieningen zullen stijgen. Hieruit luidt de eerste hypothese:

H1: Met de implementatie van IFRS 9 (2018) zijn de kredietvoorzieningen gestegen

Verder kwam naar voren dat mede door de Basel akkoorden, de banken een bepaald niveau van eigen vermogen moeten aanhouden. Een zogeheten CET-1 ratio. De CET-1 ratio is een belangrijk instrument om de kapitaaltoereikendheid te meten (ESRB, 2017). Een lagere CET-1 ratio zal leiden dat banken de impact van IFRS 9 zullen opvangen door of activa te verkopen of het niveau van kredietverleningen te verlagen (Gropp, 2019). Dit leidt tot negatieve effecten voor de economie. De adviesbureaus Deloitte, PWC, KPMG en EY voorspellen dat door de komst van IFRS 9 de CET-1 ratio zal dalen. Hieruit leidt de tweede hypothese:

H2: De CET-1 Ratio van de banken zijn met ingang van IFRS 9 gedaald

Met hypothesen twee en drie wordt geprobeerd de eerste twee deelvragen te beantwoorden. Er wordt hier antwoord gegeven op hoe de implementatie van IFRS 9 invloed heeft gehad op de bankensector en hoe dit terug te zien is in de jaarrekening.

In de literatuur is er een overeenstemming tussen de effecten van de kredietvoorzieningen voor en tijdens de crisis. In beide gevallen zullen dit leiden tot een eerdere opname van de kredietvoorzieningen (Kruger, 2018). In tijden van crisis is er in de literatuur een verwachting dat de kredietvoorzieningen significant zullen toenemen. Dit was al het geval in IAS 39 en met de komst van IFRS 9 wordt er voorspelt dat de kredietvoorzieningen meer zullen stijgen (Huttenhuis en ter Hoeven, 2017; Abad, 2017). Dit is in overeenstemming met de literatuur betreffende IFRS 9 en de coronapandemie. Espinosa (2020), Abad (2018 & 2020), Neisen

(2021), Ari (2020) en Aiyar (2015) voorspellen en beargumenteren dat in de coronapandemie de kredietvoorzieningen aanzienlijk zullen stijgen terwijl op hetzelfde moment de CET-1 ratio van de banken zullen dalen. Daarbovenop zal het resultaat van de banken ook dalen. Hieruit volgt de volgende hypothesen:

H3: De kredietvoorzieningen zijn tijdens de coronapandemie (2020) aanzienlijk gestegen in vergelijking met 2019

H4: De CET-1 ratio is tijdens de coronapandemie (2020) gedaald

H5: De resultaten van de banken zijn afgenomen in de coronapandemie (2020)

Met hypothesen drie tot en met vijf wordt gepoogd deelvraag drie: “wat zijn de financiële gevolgen van het coronavirus voor het CET-1 ratio, kredietvoorzieningen en de resultaten van de banken en welke invloeden hebben dit op de kredietrisico's?” te beantwoorden. Met deze hypothesen wordt er gekeken naar de kredietrisico's van de banken.

4 Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk wordt de opbouw van het onderzoek nader toegelicht. Hierbij komen de steekproefselectie, data en methodiek aan bod.

4.1 Selectie van de steekproef

In deze scriptie worden alleen de Nederlandse banken behandeld. Hierdoor is het vanzelfsprekend dat het eerste eis dat voldaan moet worden is dat de banken actief zijn in Nederland. Hierdoor is in de steekproef alleen maar de Nederlandse banken. In Nederland zijn er 32 actieve banken. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden moet er onderscheid gemaakt worden tussen welke banken toegevoegde waarde leveren in dit onderzoek. Om de steekproef te bepalen werden er verschillende eisen gesteld voor de selectie.

Om de kredietvoorzieningen te onderzoeken moeten er sprake zijn van banken die krediet kunnen verstrekken. In Nederland zijn van de 32 actieve banken 14 banken die ook krediet verstrekken.

1. De banken moeten actief zijn voorgaand de kredietcrisis van 2008

In de loop van de jaren zijn er in Nederland nieuwe banken bij gekomen, die na de kredietcrisis van 2008 zijn ontstaan. Om de data te vergelijken tussen de kredietcrisis en de coronapandemie is het een vereiste dat de banken voor de kredietcrisis van 2008 actief moeten zijn. Wordt de populatie gereduceerd naar 14 waarnemingen

2. De banken zijn systeembanken en bezitten cumulatief een groot marktaandeel

Om de financiële gevolgen te meten, is er de keuze gemaakt om de drie grootste banken van Nederland te gebruiken. Dit is de ING, ABN AMRO en de Rabobank. Deze banken zijn cumulatief goed voor 80% van het marktaandeel en zou daarom representatief zijn voor de Nederlandse bankensector. Daarnaast zijn deze banken systeembanken. Een systeembank is essentieel voor het financiële systeem en daarmee het functioneren van de economie en maatschappij. Een faillissement van een systeembank kent grote gevolgen voor de economie dat overheden deze banken zullen redden als een faillissement dreigt. Deze banken zijn “too big to fail” (banken, 2021)

IFRS is de verplichte standaard voor verslaggeving door beursgenoteerde bedrijven in de Europese Unie (EU). Hierdoor zijn alle Nederlandse banken gedekt door de IFRS.

Tabel 1: Compositie van Nederlandse banken

Banken	Observaties
ING	12
ABN AMRO	12
Rabobank	12
N = 36	

4.2 Data

De data benodigd om het onderzoek uit te voeren zal voornamelijk kwantitatief zijn en uit de jaarrekening van de Nederlandse banken. De Nederlandse banken die in dit onderzoek naar voren komen zijn de drie grootste banken, namelijk: ABN AMRO, Rabobank en ING. Deze banken zijn in Nederland de drie grootste banken en hebben gezamenlijk een marktaandeel van ruim 80 procent. Dit onderzoek is een empirisch onderzoek. Op basis van de jaarrekening kan er inzicht verkregen worden in de voorzieningen van de banken. De dataset is genomen vanaf 2009 om de effecten van IFRS 9 te isoleren van de IAS 39 standaard. In 2009 zijn voor de drie banken de jaarrekening aanwezig. Hierdoor zijn er 36 datapunten te controleren en te gebruiken in dit onderzoek. Hierbij wordt de dataset uitgedrukt in getallen om de veranderingen te zien in de kredietvoorzieningen vlak voor en na de komst van een crisis. De resultaten zullen gecategoriseerd worden op naam en jaar en worden weergegeven in een grafiek om de effecten te visualiseren. In dit onderzoek worden de volgende posten behandeld: kredietvoorzieningen, resultaat en CET-1 ratio. De data dat verzamelt zal worden betreft de mutatie in de kredietvoorzieningen. Hieruit zijn de verandering af te leiden welke zichtbaar worden. De CET-1 ratio wordt uitgedrukt in percentages.

4.3 Methodiek

Voor de data-analyse zijn eerst alle gegevens van de systeembanken uit de jaarrekening gehaald en vervolgens worden deze geanalyseerd in Excel. Vervolgens zijn deze gegevens per jaar en per bank onderverdeeld vanaf 2009. Voor de resultaten wordt de winst voor belastingen gebruikt en voor de kredietvoorzieningen wordt er gekeken naar de mutaties. Hier is van het totaal van de banken (hierna: industrie) en per individuele bank een gemiddelde van genomen per mutatie, CET-1 ratio en resultaat. Verder worden van deze gegevens ook de standaarddeviatie berekend. Hierdoor is een zogeheten benchmark naar voren gekomen waarbij de gegevens per bank kan worden vergeleken met de industrie. Hieruit kan er een t-toets worden uitgevoerd op de gegevens. Met de t-toets wordt de statistische significantie berekend voor het jaar van implementatie van IFRS 9 (2018) en de coronapandemie (2020). De gegevens zijn daarna in een grafiek omgezet om de veranderingen duidelijk te weergeven.

5 Empirische Resultaten

Dit hoofdstuk presenteert de resultaten voortgekomen uit het empirisch onderzoek naar de financiële gevolgen van de coronapandemie op de Nederlandse banken (namelijk: ING, ABN AMRO en Rabobank). In dit hoofdstuk zal verder de toepassing en implicaties van de resultaten naar voren komen. De data zullen worden vergeleken met onderstaande benchmark:

Tabel 2: Z-scores

	Resultaten	Mutaties kredietvoorzieningen
ING		
2018	4,89***	0,27
2020	1,32	6,04***
ABN AMRO		
2018	0,42	2,02*
2020	3,62**	1,27
Rabobank		
2018	2,10**	3,83***
2020	2,32**	0,34

Toelichting: De sample bestaat uit 33 observaties van de systeembanken: ING, ABN AMRO en Rabobank betreffende over het jaar 2010 tot en met 2020. In tabel 2 zijn de t-scores weergegeven van de resultaten en de kredietvoorzieningen. De sterren geven de significantie aan van de waarde. * betekent een p-value die kleiner is dan 0,1 ** betekent een p-value die kleiner is dan 0,05 en *** een p-value die kleiner is dan 0,01.

5.1 Kredietvoorzieningen

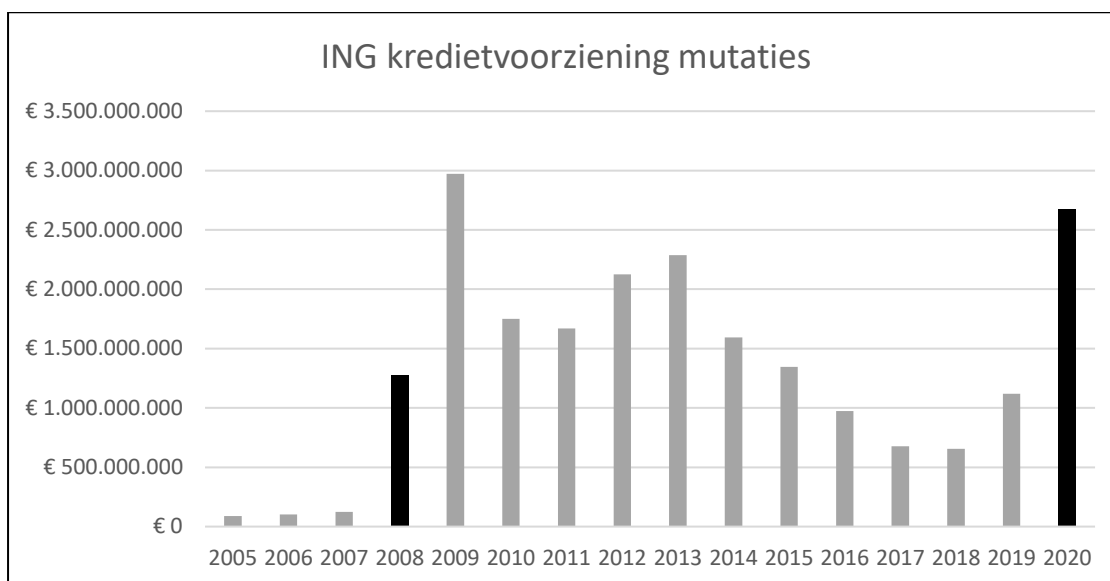
Om de effecten van de implementatie van IFRS 9 in kaart te brengen zijn de resultaten getoetst aan een statistische significantie. De mutaties in de kredietvoorzieningen zijn gevisualiseerd in Figuur 3, 4 en 5 per bank. De eerste hypothese: “Met de implementatie van IFRS 9 (2018) zijn de kredietvoorzieningen gestegen” moet verworpen worden. Alleen de ING kent deze transitie-effecten vanwege de implementatie naar IFRS 9. De verwachting die is ontstaan in de literatuur van onder andere de “big four” en Novotny-Farkas (2016) worden niet waargemaakt in de Nederlandse bankensector. Wel is te zien dat voor ABN AMRO en Rabobank de kredietvoorzieningen in 2018 significant zijn gedaald.

In 2018 is de toename van de kredietvoorziening te danken aan de transitie-effecten van IAS 39 naar IFRS 9. Echter is dit effect strikt geldend voor de ING. ING heeft deze transitie-effect geschat op 795 miljoen euro. De andere banken kennen in het jaar van de implementatie van IFRS 9 geen toenemende mutaties in de kredietvoorzieningen. Verder hebben ABN AMRO en de Rabobank bijna identieke mutaties in de kredietvoorzieningen. Beide banken kennen dalingen in de kredietvoorzieningen. De Rabobank ervaart in 2014 een buitenproportionele stijging in de kredietvoorzieningen. Rabobank noemt de oorzaak van deze stijging de dubieuze debiteuren in de vastgoedsector van Nederland.

In 2020 hebben de corona vanwege de coronapandemie hun kredietverliezen voorzien. Met name de kredietvoorziening van de ING ervaart een grote mutatie in de kredietvoorziening. De ABN AMRO en de Rabobank waren in dit opzicht meer bescheiden dan de ING.

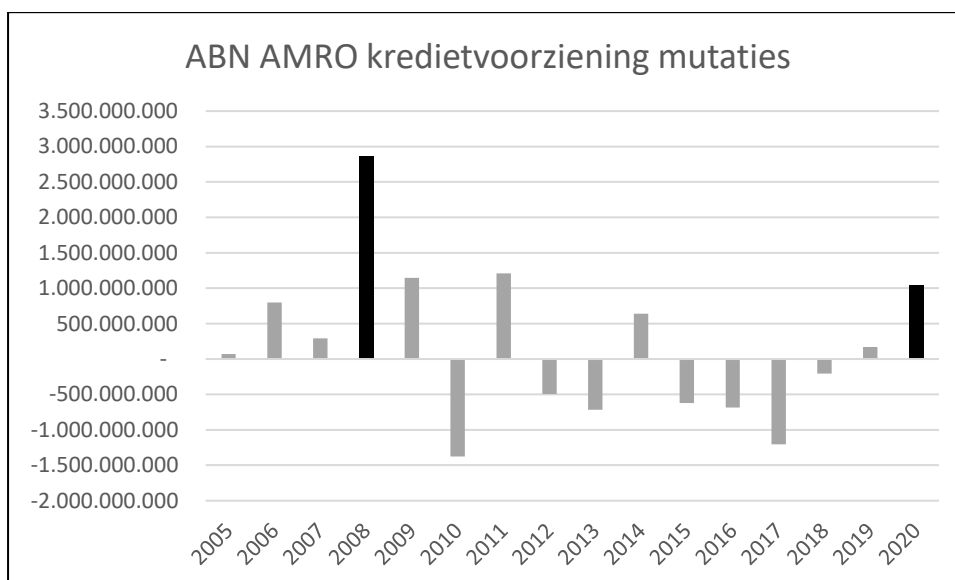
De derde hypothese: “De kredietvoorzieningen zijn tijdens de coronapandemie (2020) aanzienlijk gestegen” wordt verworpen. Bij alle drie de banken is te constateren dat de kredietvoorzieningen harder zijn toegenomen dan gebruikelijk, echter kent alleen ING een statistische significantie. Hiermee wordt de voorspelling van Espinosa (2020), Abad (2018 & 2020), Neisen (2021), Ari (2020) en Aiyar (2015) deels waargemaakt. Bij ABN AMRO en Rabobank is er wel sprake van een toename, maar dit verschilt niet genoeg van de industriegemiddelde om de statistische significantie te waarborgen.

Figuur 3: Mutaties in de kredietvoorziening van ING

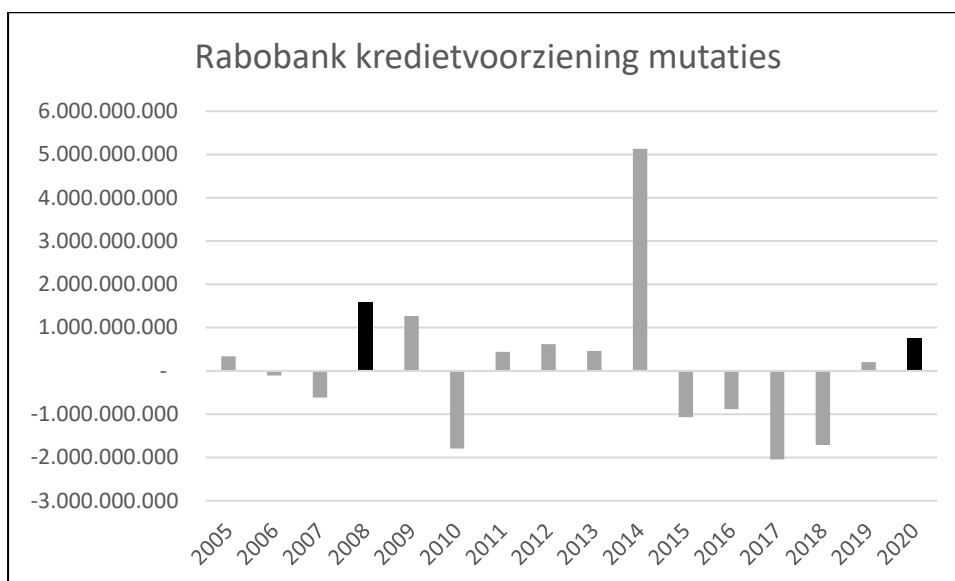
Toelichting: In bovenstaande figuur is de mutaties in de kredietvoorziening te zien van ING vanaf 2005 tot en met 2020. De waardes op de y-as weergeven de mutaties in de kredietvoorzieningen uitgedrukt in euro's. Op de x-as staan de jaartallen behorende de mutaties. De zwarte staven representeren de mutaties in tijden van crisis, namelijk de kredietcrisis en de coronapandemie.

Figuur 4: Mutaties in de kredietvoorziening van ABN AMRO

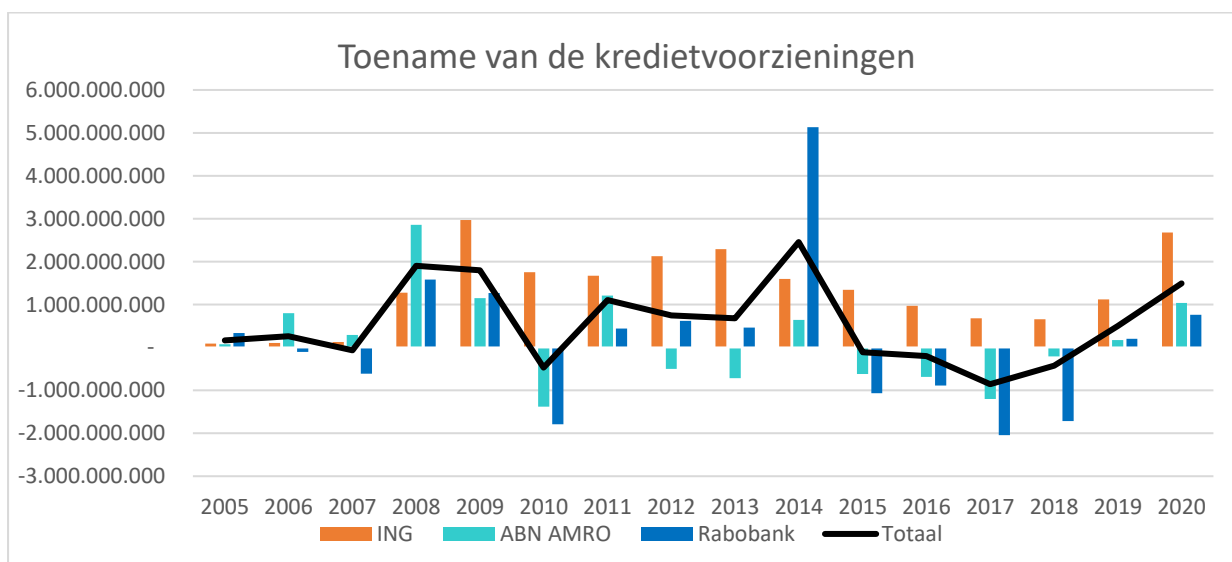
Toelichting: In bovenstaande figuur is de mutaties in de kredietvoorziening te zien van ABN AMRO vanaf 2005 tot en met 2020. De waardes op de y-as weergeven de mutaties in de kredietvoorzieningen uitgedrukt in euro's. Op de x-as staan de jaartallen behorende de mutaties. De zwarte staven representeren de mutaties in tijden van crisis, namelijk de kredietcrisis en de coronapandemie.

Figuur 5: Mutaties in de kredietvoorziening van Rabobank

Toelichting: In bovenstaande figuur is de mutaties in de kredietvoorziening te zien van Rabobank vanaf 2005 tot en met 2020. De waardes op de y-as weergeven de mutaties in de kredietvoorzieningen uitgedrukt in euro's. Op de x-as staan de jaartallen behorende de mutaties. De zwarte staven representeren de mutaties in tijden van crisis, namelijk de kredietcrisis en de coronapandemie.

Figuur 6: Mutaties in de kredietvoorziening van ABN AMRO

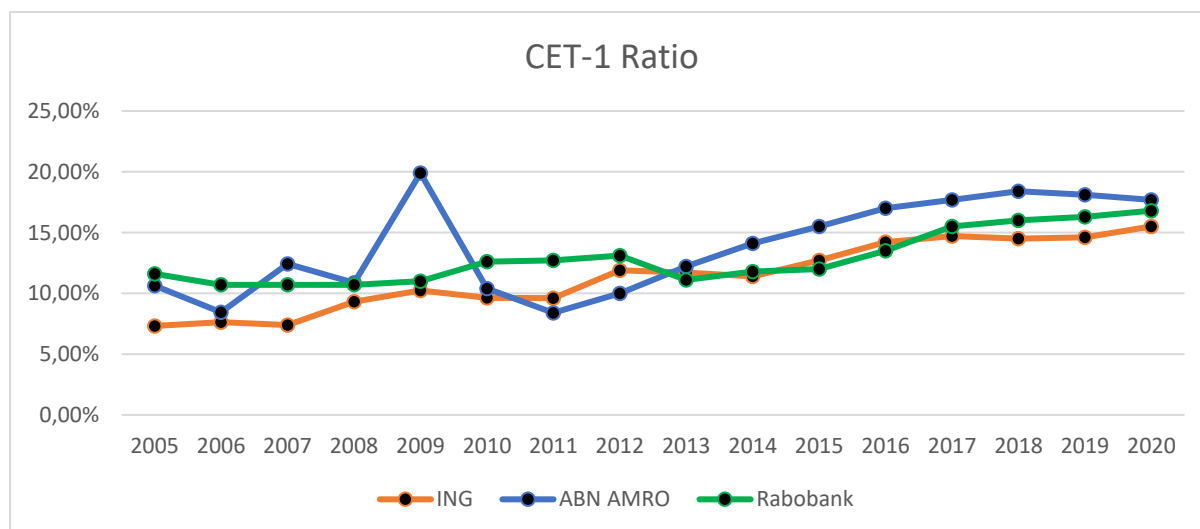
Toelichting: In bovenstaande figuur is de mutaties in de kredietvoorziening te zien van de drie Nederlandse banken vanaf 2005 tot en met 2020. De waardes op de y-as weergeven de mutaties in de kredietvoorzieningen uitgedrukt in euro's. Op de x-as staan de jaartallen behorende de mutaties. De oranje staaf representeert de ING, de groene staaf representeert de ABN AMRO en de blauwe staaf representeert de Rabobank. De zwarte lijn representeert het industrie gemiddelde.

5.2 CET-1 ratio

In Figuur 7 zijn de CET-1 ratio's van de drie banken weergegeven. Uit de figuur blijkt dat in het algemeen de banken een gemiddelde CET-1 ratio kennen van rond de 13% dit is hoger dan de wettelijk vereiste norm van 4,5% in overeenstemming met de derde Basel akkoord. In de literatuur is verondersteld door de "big four" dat met ingang van IFRS 9, de CET-1 zouden dalen. Dit is in de figuur niet te zien. De ING en de Rabobank kennen een stijging in de CET-1 ratio. De ABN AMRO kent een relatief kleine daling in de CET-1 ratio. De derde hypothese: "De CET-1 Ratio van de banken zijn met ingang van IFRS 9 gedaald" wordt daarom verworpen.

Verder is de CET-1 ratio van de banken vanaf 2013 relatief stabiel gebleken. De ABN AMRO kent een toename tot 2018 waarna de ratio daalt. De ING en de Rabobank kennen sinds 2013 een groei in de CET-1 ratio. In 2020 geldt de voorgaande situatie. De verwachting die opgebouwd is door Espinosa (2020), Abad (2018 & 2020), Neisen (2021), Ari (2020) en Aiyar (2015) is niet uitgekomen. Hiermee wordt de vierde hypothese: "De CET-1 ratio is tijdens de coronapandemie (2020) gedaald" verworpen. Er is in Nederlandse bankensector geen empirisch bewijs dat de CET-1 ratio is gedaald door de coronapandemie in 2020. De kredietrisico's zijn hierdoor niet in gevaar gekomen.

Figuur 7: CET-1 ratio

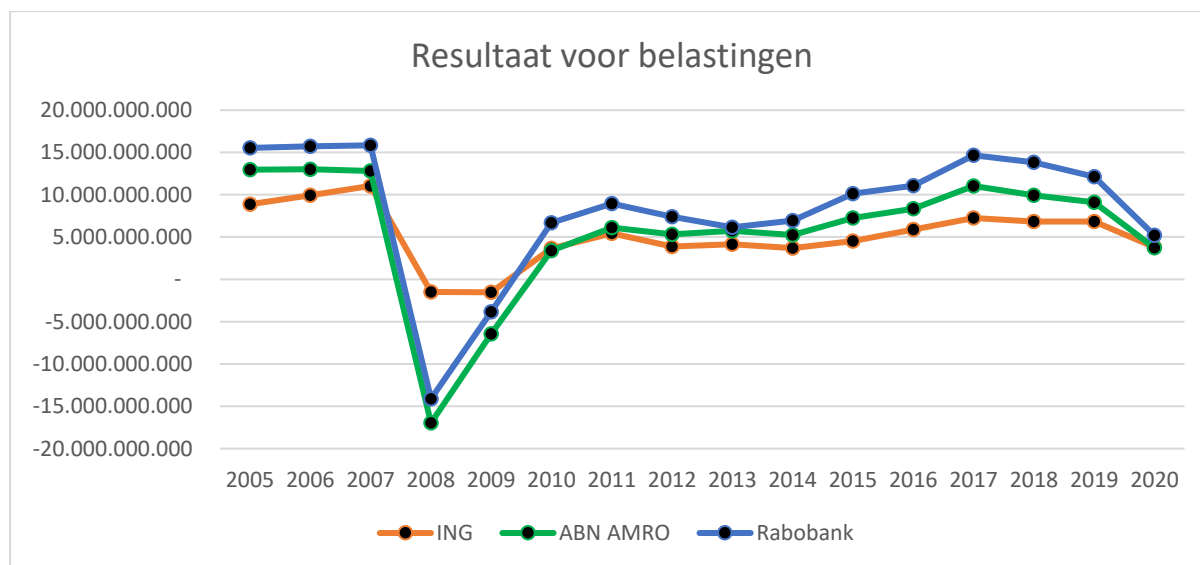
Toelichting: In bovenstaande figuur is verandering van de CET-1 ratio te zien van de drie Nederlandse banken vanaf 2005 tot en met 2020. De waardes op de y-as weergegeven het percentage van de CET-1 ratio. Op de x-as staan de jaartallen van 2005 tot en met 2020. De oranje lijn representeert de ING, de turquoise-kleurige lijn representeert de ABN AMRO en de blauwe staaf representeert de Raboban

5.3 Resultaten

In figuur zijn de resultaten van de banken gevisualiseerd. In de kredietcrisis van 2008 zijn de resultaten van de banken fors gedaald. Dit kan te maken hebben met de late opname van de kredietverliezen waardoor het resultaat van de banken harder dalen dan wanneer er wel een voorziening kon worden opgenomen. Dit is te zien in de minder radicale resultaatdaling van de banken in de coronapandemie van 2020. In figuur 5 is waargenomen dat ING het meeste heeft voorzien op de kredietverliezen. De gevolgen hiervan zijn weerspiegeld in het resultaat van de ING. Deze is namelijk minder dan de andere banken.

De vijfde hypothese: “De resultaten van de banken zijn afgenomen in de coronapandemie (2020)” kan niet verworpen worden. De ING kent geen significante resultaatdaling in vergelijking met de industrie. ABN AMRO en Rabobank kennen wel een significante resultaatdaling in 2020. Dit komt overeen met de uitkomsten van Espinosa (2020) en Abad (2020).

Figuur 8: Resultaten van de banken

Toelichting: In bovenstaande figuur zijn de resultaten te zien van de drie Nederlandse banken vanaf 2005 tot en met 2020. De waardes op de y-as weergeven het resultaat van de banken in euro's. Op de x-as staan de jaartallen van 2005 tot en met 2020. De oranje lijn representeert de ING, de turquoise-kleurige lijn representeert de ABN AMRO en de blauwe staaf representeert de Rabobank

6 Conclusie en discussie

6.1 Conclusie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: *Wat is het financiële gevolg van het coronavirus op de kredietvoorzieningen in de Nederlandse bankensector?* Om de vraag te beantwoorden is informatie vergaard via een literatuur- en empirisch onderzoek. Hierbij is gekeken naar de drie Nederlandse banken welke de Nederlandse bankensector representeert.

In deze scriptie zijn de beweegredenen onderzocht waarom IAS 39 is vervangen en hoe dit leidde tot de komst van IFRS 9. Daarmee bracht IFRS 9 een nieuwe methode toe: ELM. Dit zou moeten zorgen voor een eerdere opname van een kredietvoorziening waardoor eventuele crisissen voorkomen moet worden. Ook is er aandacht besteed aan de CET-1 ratio van de banken. De CET-1 ratio is ontstaan door de Basel akkoorden om de kapitaaltoereikendheid van de banken te waarborgen. Wanneer deze ratio lager is dan de norm van 4,5% kan dit negatieve effecten hebben op de economie (Gropp, 2019).

In het literatuuronderzoek bleek dat academici, regelgevende instanties en auditororganisaties overeenstemmende verwachtingen hebben over de impact van IFRS 9 op de kredietvoorzieningen. In het algemeen is de literatuur het eens dat invoering van IFRS leidde tot hogere kredietvoorzieningen, lagere CET-1 ratio's en lagere winsten. Daarnaast zouden deze gevolgen ook moeten gelden in perioden van crisissen. In de literatuur op de effecten van de kredietvoorzieningen van banken in de coronapandemie is er overeenstemming over de verwachting dat wederom de kredietvoorzieningen zullen stijgen en dat zowel de CET-1 ratio als de winsten zullen dalen.

Om dit te onderzoeken is data verzameld van ING, ABN AMRO en Rabobank van 2009 tot en met 2020. Van de banken zijn de jaarrekeningen verzameld en bestudeerd. De impact van het coronavirus op de kredietvoorzieningen van de banken is helder. Uit het empirisch onderzoek blijkt dat de kredietvoorzieningen zijn gestegen en dat de resultaten zijn gedaald. De daling van de resultaten kan het gevolg zijn van de toename in de kredietvoorzieningen. Daarnaast is de CET-1 ratio van de ING en Rabobank alleen toegenomen, tegen de verwachting van de literatuur in. ABN AMRO kent als enige bank een daling in de CET-1 ratio. Op eerste gezicht lijkt het dat de financiële gevolgen van de kredietvoorzieningen in de coronapandemie weinig

invloed heeft op de CET-1 ratio. De doelstelling van 4,5% wordt relatief eenvoudig gehaald door de banken. De gevolgen worden zichtbaar als er gekeken wordt naar de resultaten van de banken. De resultaten van de banken zijn gedaald, maar in afnemende mate ten opzichte van kredietcrisis in 2008. Al met al lijkt het dat het resultaat van de banken in mindere mate zijn afgenomen door de toename in kredietvoorzieningen. Hiermee heeft IFRS 9 haar werk voldaan en blijkt er geen last te zijn van een te hoog kredietrisico.

7 Discussie en aanbeveling

In dit hoofdstuk komen de limitaties van het onderzoek naar voren en worden een aantal aanbevelingen gemaakt op het gebied van de kredietvoorzieningen in de coronapandemie.

Ten eerste, de tijdsperiode van de dataset is gelimiteerd. De coronapandemie bestaat in 2021 nog steeds en dit onderzoek heeft alleen naar de korte termijneffecten gekeken van de financiële gevolgen. Om de volledigheid van het onderzoek te versterken is het aanbevolen om de cijfers van 2021 te vergaren en te observeren hoe de kredietvoorzieningen muteert. Verder kent dit onderzoek alleen de Nederlandse banken. De coronapandemie heeft niet alleen Nederland geraakt, maar ook andere delen van de wereld. Het is waarschijnlijk van groter belang en meer toegevoegde waarde om de effecten van de coronapandemie te onderzoeken op Europees niveau. Het doel van de IFRS 9 was voornamelijk om financiële stabiliteit te waarborgen door middel van het ELM. In dit onderzoek werden de werking en achtergrond van de ELM bestudeerd, echter kan niet met zekerheid geconcludeerd worden dat door de invoering van ELM de financiële gevolgen van de coronapandemie is gemitigeerd. De Nederlandse overheid en de banken verlenen financiële hulp aan zowel particuliere en zakelijke klanten in verschillende vormen, zoals een staatssteun, subsidie of simpelweg uitstel van betaling. Deze maatregelen kunnen de pijn van een crisis verzachten. Deze variabelen hebben daarom invloed op de financiële gegevens van de banken. In vervolgonderzoeken is het wellicht van belang om met deze variabelen rekening mee te houden. In dit onderzoek is verder naar voren gekomen dat de CET-1 ratio, tegen de literatuur in, zijn gestegen in de crisis. Er zijn hier geen verdere werkzaamheden voor uitgevoerd. Hier zou in het vervolg meer onderzoek naar gedaan kunnen worden.

Literatuurlijst

- Abad, J., & Suarez, J. (2017). Assessing the cyclical implications of IFRS 9-a recursive model (No. 12). *ESRB Occasional Paper Series*.
- Abad, J. & Suarez, J. (2018): The Procyclicality of Expected Credit Loss Provisions. *CEPR Discussion Paper No. DP13135*.
- Abad, J & Suarez, J. (2020). IFRS 9 and Covid-19: Delay and freeze the transitional arrangements clock. In CEPR Press, *Europe in the Time of Covid-19* (pp. 98-103). London: Centre for Economic Policy Research
- Aiyar, S., Bergthaler, W., Garrido, J.M., Ilyina, A., Jobst, A., Kang, K., Kovtun, D., Liu, Y., Monaghan, D., and Moretti, M. (2015), "A strategy for resolving Europe's problem loans", *IMF Staff Discussion Note 15/19*, Washington.
- Ari, A., Chen, S., & Ratnovski, L. (2020). COVID-19 and non-performing loans: lessons from past crises. *European Central Bank, research bulletin 71*.
- Balthazar, L. (2006). *In From Basel 1 to Basel 3: The integration of State-of-the-Art risk modeling in banking regulation*. New York, NY: Laurent Balthazar.
- Banken. (2021). *Systeembank*. Geraadpleegd via:
<https://www.banken.nl/bibliotheek/systeembank>
- Beatty, A., & Liao, S. (2011). Do delays in expected loss recognition affect banks' willingness to lend? *Journal of accounting and economics*, 52(1), 1-20.
- Beerbaum, D. (2015). Significant increase in credit risk according to IFRS 9: Implications for financial institutions. *International Journal of Economics & Management Sciences*, 4(9), 1-3.
- Bushman, R., & Williams, C. (2012). Accounting discretion, loan loss provisioning, and discipline of banks' risk taking. *Journal of Accounting and Economics*, 54(1), 1–18.
- Camfferman, K. (2015). The emergence of the 'incurred-loss' model for credit losses in IAS 39. *Accounting in Europe*, 12(1), 1-35.

- CBS. (2021). *Omzet horeca krimpt ongekend hard door coronamaatregelen*. Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/09/omzet-horeca-krimpt-ongekend-hard-door-coronamaatregelen>
- Deloitte. (2016). *Sixth Global IFRS Banking Survey: No Time Like the Present*. Geraadpleegd via: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Financial-Services/gx-fsi-sixth-ifrs-banking-survey.pdf>
- European Financial Reporting Advisory Group. (2015). *Endorsement Advice on IFRS 9 Financial Instruments*. Geraadpleegd via: <https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FSiteAssets%2FEndorsement%2520Advice%2520on%2520IFRS%25209.pdf>
- Ernst & Young. (2017). *EY IFRS 9 Impairment Banking Survey*. Geraadpleegd via: <https://eyfinancialservicesthoughtgallery.ie/wp-content/uploads/2017/09/EY-IFRS-9-Impairment-Banking-Survey.pdf>
- Epinosa, G. L., Ormazabal, G., & Sakasai, Y. (2020). Comments on the Potential Procyclical Effect of IFRS 9 During the COVID-19 Crisis.
- European Systemic Risk Board. (2017). *Financial stability implications of IFRS 9*. Geraadpleegd via: https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/reports/20170717_fin_stab_imp_IFRS_9.en.pdf
- Financial Stability Board. (2020). *2020 list of global systemically important banks (G-SIBs)*. Geraadpleegd via: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P111120.pdf>
- Financial Stability Forum. (2009). *Report of the financial stability forum on addressing procyclicality in the financial system*. Geraadpleegd via: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_0904a.pdf
- Gebhardt, G. (2016). Impairments of Greek government bonds under IAS 39 and IFRS 9: A case study. *Accounting in Europe*, 13(2), 169-196.
- GrantThornton. (2017). *IFRS 9: Financiële instrumenten*. Geraadpleegd via: [32](https://www.grantthornton.nl/globalassets/1.-member-</p></div><div data-bbox=)

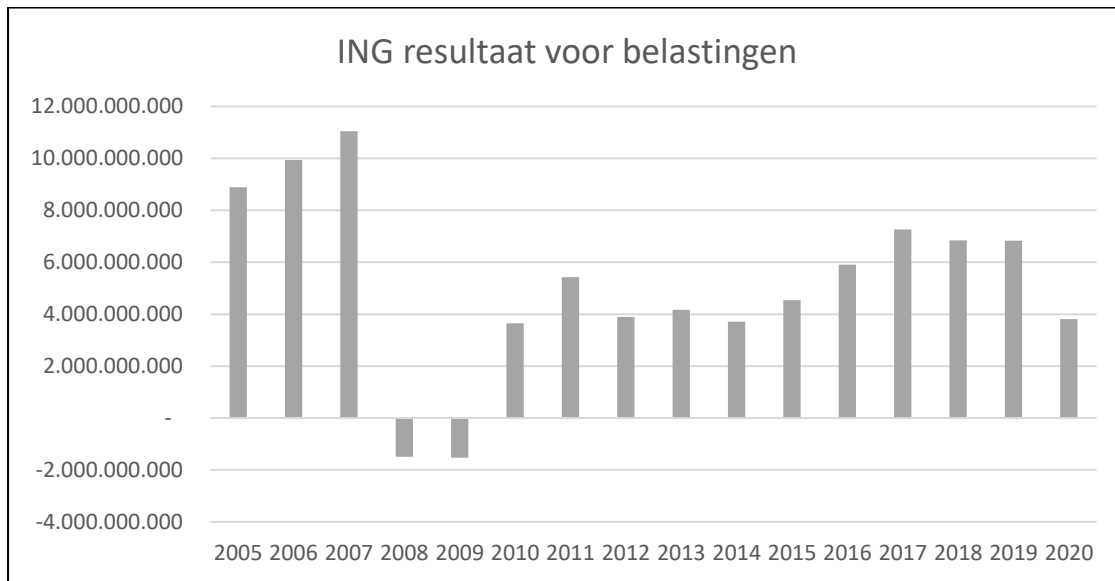
firms/netherlands/documenten/flyers-pdf/2018/ifrs-9-financiele-instrumenten---grant-thornton.pdf

- Gropp, R., Mosk, T., Ongena, S., & Wix, C. (2019). Banks response to higher capital requirements: Evidence from a quasi-natural experiment. *The Review of Financial Studies*, 32(1), 266-299.
- Hitz, J. M. (2005). Rechnungslegung zum fair value: Konzeption und Entscheidungsnützlichkeit. Lang.
- Hoogervorst, H. (2016). *Introductory comments to the European Parliament*. Geraadpleegd via: <http://www.ifrs.org/Alerts/Conference/Documents/2015/Hans-Hoogervorst-speech-Jan2016.pdf>
- Huian, M. C. (2012). Accounting for financial assets and financial liabilities according to IFRS 9. *Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași. Științe economice*, 59(1), 27-47.
- IAS PLUS, (2021). *IFRS 9 – Financial Instruments*. Geraadpleegd via: <https://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs9>
- Jaffee, D. & Stiglitz, J. (1990). Credit rationing. *Handbook of monetary economics*, 2, 837-888.
- Jarolim, N. & Öppinger, C. (2012). Fair value accounting in times of financial crisis. *ACRN Journal of Finance and Risk Perspectives*, 1(1), 67-90.
- KPMG. (2014). *First Impressions: IFRS 9 Financial Instruments*. Geraadpleegd via: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2015/06/first-impressions-IFRS9-O-201409.pdf>
- Krüger, S., Rösch, D., & Scheule, H. (2018). The impact of loan loss provisioning on bank capital requirements. *Journal of Financial Stability*, 36, 114-129.
- Laeven, L. & Majnoni, G. (2003) Loan loss provisioning and economic slowdowns: too much, too late? *Journal of Financial Intermediation*, 12(2), 178-197.
- Laux, C., & Leuz, C. (2010). Did fair-value accounting contribute to the financial crisis? *Journal of economic perspectives*, 24(1), 93-118.

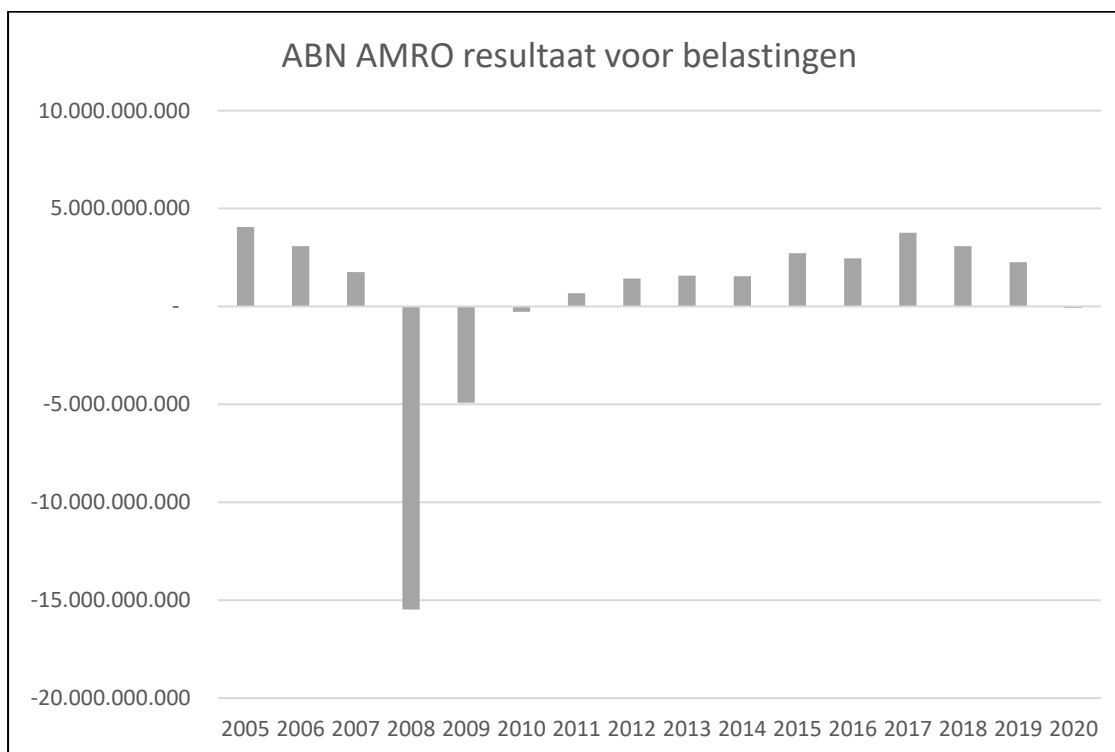
- Moosa, I. A. (2010). Basel II as a casualty of the global financial crisis. *Journal of Banking Regulation*, 11(2), 95-114.
- Neisen, M. & Schulte-Mattler, H. (2021). The effectiveness of IFRS 9 transitional provisions in limiting the potential impact of COVID-19 on banks. *Journal of Banking Regulation*, 1-10.
- Novotny-Farkas, Z. (2016). The interaction of the IFRS 9 expected loss approach with supervisory rules and implications for financial stability. *Accounting in Europe*, 13(2), 197-227.
- Pricewaterhouse Coopers UK. (2016). "IFRS 9: Impairment – Global Banking Industry Benchmark".
- Stephanou, C. (2010). Rethinking market discipline in banking: Lessons from the financial crisis. *World Bank Policy Research Working Paper Series 5227*
- Sultanoğlu, B. (2018). Expected credit loss model by IFRS 9 and its possible early impacts on European and Turkish banking sector. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(3), 476-506.
- Taylor, A., & Goodhart, C. (2006). *Procyclicality and volatility in the financial system: The implementation of Basel II and IAS 39*. In *Procyclicality of financial systems in Asia*. London, Palgrave Macmillan.

Appendix

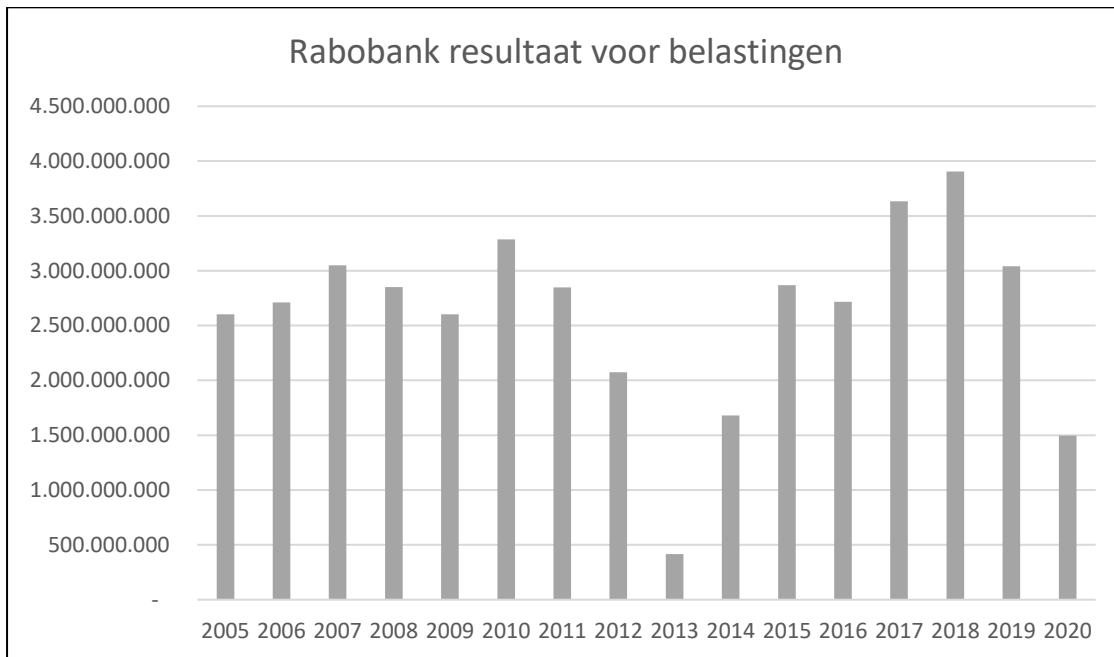
Figuur A: Resultaat van ING

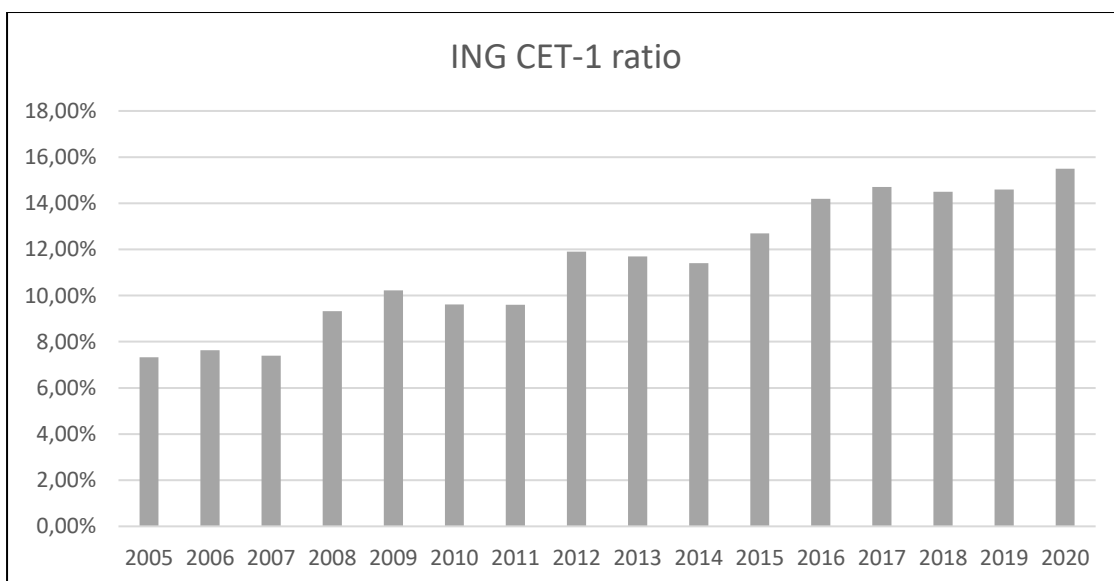
Figuur B: Resultaat van ABN AMRO

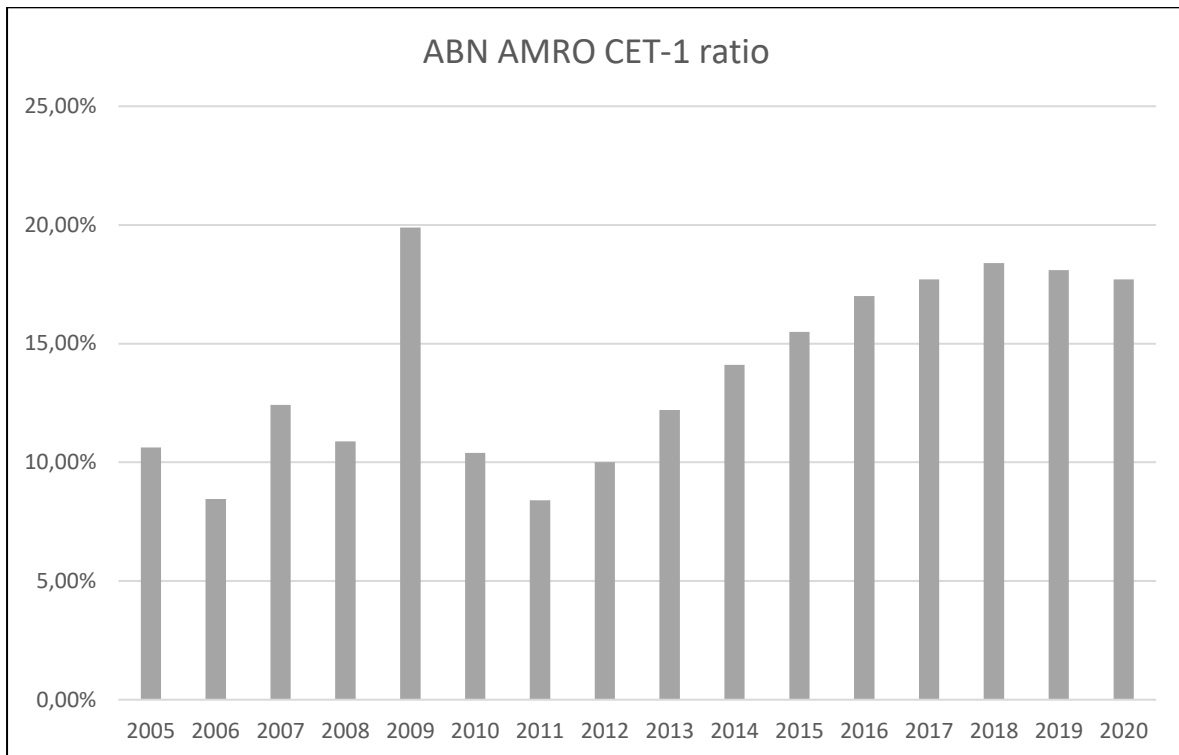
Figuur C: Resultaat van Rabobank

Figuur D: CET-1 ratio ING

Figuur E: CET-1 ratio ABN AMRO

Figuur F: CET-1 ratio ABN AMRO

